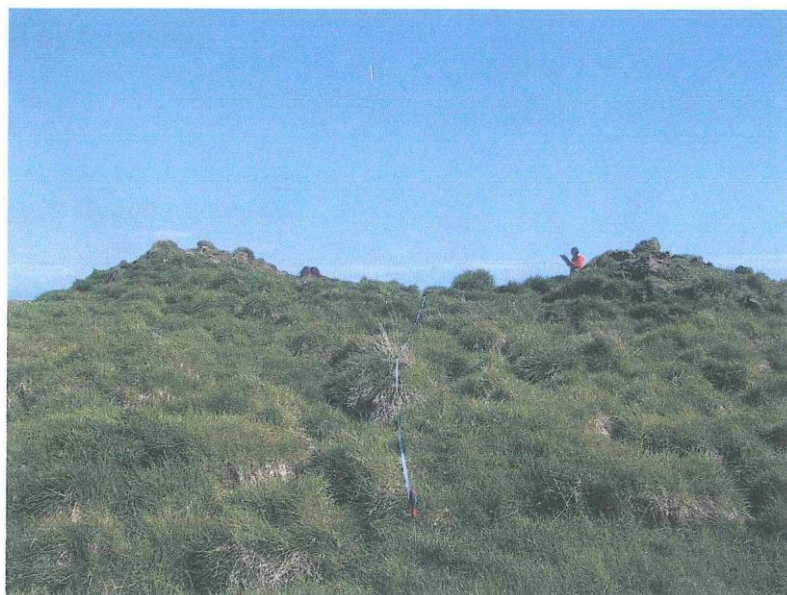

Fornleifaskráning

vegna deiliskipulags

í landi Byggðarhorns

Margrét Hrönn Hallmundsdóttir

Guðlaug Vilbogadóttir

Krisín Erla Þráinsdóttir

Október 2006

2006/4

Skannað eintak af upprunalegri skýrslu hefur verið ljóslesið og
aðlagð af Minjastofnun Íslands.

Blaðsíðutöl gætu hafa færst úr stað og uppsetning breyst á
smávægilegan máta miðað við upprunalega útgáfu.

Efnisyfirlit

Inngangur	3
Tilgangur fornleifaskráningar	3
Fornleifaskráning og aðferðir	4
Aðferð við skráningu	4
Saga jarðanna og fornleifar	8
Fornleifaskrá	8
Fornleifar í landi Byggðarhorns	11
Fjöldi minja á deiliskipulagssvæðinu	23
Niðurlag	23
Heimildaskrá	24

Inngangur

Jörðin Byggðarhorn var aðalskráð af Byggðasafni Árnesinga íjúní 2005, sem hluti af fornleifaskráningu í tengslum við gerð aðalskipulags Sveitarfélagsins Árborgar. Kristín Erla Þráinsdóttir fornleifafræðingur og fornleifafræðineminn Guðlaug Vilbogadóttir unnu aðalskráninguna. Deiliskráningarskýrsla þessi var unnin af Margréti Hallmundsdóttir fornleifafræðingi að beiðni Landforms ehf.

Fyrirhugað er að á deiliskipulagsreitnum rísi búgarðabyggð.

Tilgangur fornleifaskráninga

Í Þjóðminjalögum nr. 107/2001 er kveðið á um að stuðla beri að verndun menningarsögulegra minja í eigin umhverfi og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða, að auðvelda eigi aðgang að þeim, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknum. Í 9. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem:

[...] hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða manna verk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið.

i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast fornleifar, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar [...].

Samkvæmt lögunum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 10. grein laganna segir að fornleifum megi enginn „spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema leyfi Fornleifaverndar ríkisins komi til." Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Fornleifavernd ríkisins. Komi fornleifar í ljós við jarðrask skal fresta vinnu á staðnum uns ákvörðun Fornleifaverndar liggur fyrir um hvort og með hvaða skilyrðum framkvæmdir megi halda áfram (sjá 14. gr.).

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausum. Fornleifaskráning kemur að notum í minjavörslu þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

En það er ekki síður hagur þeirra sem stýra hvers konar framkvæmdum að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á tilteknu svæði. Segja má að við það vinnist tvennt. Unnt verður að taka tillit til minjanna við skipulagsvinnu og nýta þær til að varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar, sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi, en reynist svo nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum.

Björgunaruppgröftur, sem er unninn vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum, er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar þess vegna hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.

Fornleifaskráning og aðferðir

Áður en vettvangskönnun fór fram voru helstu heimildir kannaðar svo sem jarðabækur, örnefnaskrá, túnakort og fornrit til að leita að vísbendingum um fornleifar á svæðinu. Þessar upplýsingar eru allar skráðar í gagnagrunninn Sarp, sem að hluta er sérstaklega hannaður fyrir fornleifaskráningu.

Í fornleifaskrá Sarps eru fornleifarnar flokkaðar eftir jörðum og miðað bæði við opinbera fasteignaskrá og jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847.

Með jörðinni fylgir skrá með umfjöllun um hvern minjastað og ljósmyndir eða teikningar eftir því sem við á. Minjar eru færðar inn á kort frá Landform ehf..

Aðferð við skráningu

Í inngangi með skránum er sögulegt yfirlit þar sem gerð er grein fyrir takmörkum jarðanna, breytingum, atburðum og öðrum þáttum sem geta varpað ljósi á sögu byggðar og búskapar á staðnum.

Að öðru leyti er skráin byggð upp með þeim hætti sem að neðan greinir.

Jarðanúmer

Jarðirnar eru auðkenndar með heiti jarðarinnar og tveimur númerum; í fyrsta lagi landsnúmeri sem Fasteignamat ríkisins hefur úthlutað, t.d. Eystra Íragerði -182326, og í öðru lagi númeri jarðarinnar samkvæmt Jarðatali Johnsens, 165 í nefndu tilviki. Þar að auki er fornleifunum gefið raðnúmer innan hvernjar jarðar; bæjarstæði Byggðarhorns væri nr. 1 og þar af leiðandi auðkennt með eftirfarandi hætti:

Byggðarhorn 166177 206 - 1

Sé jörð með landsnúmer en ekki númer í Jarðatali Johnsens flokkast allar fornleifar á jörðinni undir landsnúmer jarðarinnar og númer þeirrar jarðar er fornleifarnar tilheyrðu við ritun jarðatalsins.

Tegund, hlutverk og heiti

Í fáum orðum er tegund og hlutverki minja lýst, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð og þar fram eftir götunum.

Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu, þótt þeirra sé getið í heimildum, og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að „heimild“ sé til um t.a.m. útihús. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er, því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjarnar sérnafn, t.d. Haukshóll er það sérstaklega skráð, en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, t.d. fjós eða hlaða.

Lega

Nákvæm staðsetning er skráð. Tekin voru GPS hnit á vettvangi og þau færð í skrána. Staðsetning minjanna er einnig færð inn á meðfylgjandi kort frá Landform ehf. Hnitin sem gefin eru upp eru í landskerfinu ISN93.

Staðhættir og lýsing

Í kafla um staðhætti og lýsingu er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörfkrefur, t.d. vitnað í heimildir.

Hættumat

Leitast er við að leggja mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að steðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til þess að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggi minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofts eða

vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs.

Ekki er lagt mat á hættuna þegar einungis er til heimild um fornleifar en þær ekki fundist við vettvangsskráninguna. Við skipulag framkvæmda er engu að síður nauðsynlegt að taka tillit til þessara heimilda, því að fornleifar geta, sem fyrr segir, leynst undir sverðinum.

Heimildir

Vísað er í helstu ritheimildir um sérhverja hinna skráðu fornleifa. Hér eru einnig skráðar þær heimildir sem stuðst er við í fyrri kafla um staðhætti og lýsingu, en ekki neðanmáls eins og þó er gert í öðrum texta þessarar skýrslu. Ræðst það af því að fornleifaskráningin á helst að geta staðið ein og óstudd af öðru efni skýrslunnar.

Heimildamenn

Heimildamenn við skráninguna var Baldvin Ingi Gíslason bóndi á Byggðarhorni

Saga jarðarinnar og fornleifar

Í kaflanum um sögu jarðarinnar og fornleifar er stiklað á stóru um sögu jarðarinnar Þar er auk þess að finna hina eiginlegu fornleifaskrá.

Saga jarðarinnar og fornleifar

Byggðarhorn - 166177-206

Fjöldi minja: 25

Saga

Heimild um Byggðarhorn birtist líklega fyrst í *Ábúendatali Árnessýslu*. Þar kemur fram að fyrsti ábúandinn hafi komið í Byggðarhorn 1681 eða fyrr. (Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. *Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000*:27) „Þess verður snemma vart að góðir bændur hafa búið í Byggðarhorni og sumir haft stórbú. Þar er einbýli oftast, fyrst 1681 eða fyrr til um 1745, þá kemur stopult tvíbýlistímabil til 1840 ... " (Páll Lýðsson. 1962:1) Árið 1837 flutti Gissur Gunnarsson að Byggðarhorni og hefur ætt hans búið þar síðan. „Aftur varð tvíbýli í Byggðarhorni árið 1969 er Gísli Geirsson tók þar upp sameignarbúskap með föður sínum [Geir Gissurarsyni]." (*Sunnlenskar byggðir // Flóinn*. 1981:344) Gísli er enn ábúandi í Byggðarhorni (2005).

Byggðarhornshjáleiga var byggð um 1697 í fornu stekkjarlandi frá heimajörðinni segir *Jarðabókin* 1709. (Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921:109) Hjáleigan er komin í eyði árið 1729 og hefur ekki byggst aftur. Hins vegar er talið að menn hafi dvalist síðan í einhvers konar húsmennsku eða þurrabúð í Byggðarhornskoti [166177- 006]. (*Sunnlenskar byggðir // Flóinn*. '1981:343)

„ ... [Ljóst er af búendatölum að jafnan hefur einn aðalbóndi setið jörðina, jafnvel áratugum saman en leigt út part hennar til mótbýlismanna sem staðið hafa stutt við." (Páll Lýðsson. 1962: 1) Samkvæmt *Manntalinu* 1703 bjuggu í Byggðarhorni hjón með 4 börn. (*Manntal á Íslandi árið 1703*. 1924-1947:520) Árið 1816 bjuggu á Byggðarhorni hjón, tökubarn, vinnupiltur og niðursetningur. (*Manntal á Íslandi 1816*. 1947-1974:313)

Byggðarhorn á kirkjusókn að Laugardælum. (*Árnessýsla. Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843*. 1979:72)

Býlið er enn í byggð.

Náttúrufar og jarðabætur

„Byggðarhorn er eftir fornu mati tæplega 18 hundraða jörð og ein stærsta óskipta jörðin í Sandvíkurhreppi, nálægt 400 ha. Jörðin er sem þríhyrningur að lögun samliggjandi Jórvík, en nær öll fyrir neðan Votmúlaveg." (*Sunnlenskar byggðir // Flóinn*. 1981:343) Byggðarhorn er öll láglend og mýrlend fyrir utan bæjarstæðið og Vöðlahól sem er í Breiðumýri í landi Byggðathorns. Vöðlahóll er 17 metra yfir sjávarmáli. „Byggðarhorn þótti kostajörð mikil áður fyrr vegna hinna miklu slægna er jörðinni fylgdu í Breiðumýri. Því var oft leitað þar heyskapar frá þeim jörðum er lélegar engjar áttu." (Páll Lýðsson. 1962:1)

Á túna.korti sem líklega er teiknað árið 1917 var túnið á Byggðarhorni 3,6 ha og þar af 3/5 sléttað. Matjurtagarðar voru 1468 m². Á túna.kortinu májafnframt sjá bæjarhús og tvö útihús. (Túna.kort [1917]. *Byggðarhorn*)

Samkvæmt *The old Icelandic land registers* frá 1686 er jarðardýrleiki Byggðarhorns um 10 hundruð. (Björn Lárusson. 1967:104) Árið 1847 er hundraðstala Byggðarhorns 17 2/3 (Johnsen, J. 1847:62) og árið 1861 er hundraðstalan 14,2. (*Ný jarðabók.fyrir Ísland*. [Ártal vantar]:31)

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1709 er jarðardýrleiki óviss, landskuld er 9 álnir og greiðist í landaurum. Leigukúgildi 3 og leigur í smjöri á Eyrabakka. Biskupsstóllinn í Skálholti er eigandi jarðarinnar. Kvaðir þær sömu og á öðrum jörðum biskupsstólsins, mannlán í Þorlákshöfn á veturna, hestlán og dagsláttur. (Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921:109) *Jarðabók* lýsir kostum og göllum jarðarinnar á eftirfarandi hátt: „Torfrista og stúnga bjargleg. Móskurður til eldiviðar meinast verið hafa til forna, brúkast ei. Skóg til kolgjörðar í almenníngi ut supra. Túninu grandar vatn, sem jetur úr rótina, og so grjóts uppgangur. Engjunum grandar vatn ogso, sem jetur úr rótina, og er stór hindrun fyrir þessu vatni á heyskapnum í votviðrum, sem kemur úr einni uppsprettukeldu, og verður ekki við því varðað." (Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921: 109)

Þegar *Fasteignabókin* 1932 var rituð var tún Byggðarhorns 2,5 ha og matjurtagarðar 100 m². (*Fasteignabók*. 1932: 13) Árið 1977 var tún Byggðarhorns 32 ha. og hefur því verið stækkað um 28,4 ha. (*Sunnlenskar byggðir II Flóinn*. 1981 :343)

Á heimasíðu *Fasteignamats ríkisins* 'eru byggingar í landi Byggðarhorns skráðar ásamt byggingarári og samkvæmt því eru þau hús sem sjást á túnakorti horfin. Elsta hús Byggðarhorns er íbúðarhús byggt árið 1939. Árið 2005 standa á jörðinni 7 hús. (*Fasteignamat ríkisins*. (Engin dags.))

„Landamerki Byggðarhorns voru lögákveðin og skjalfest í maímánuði árið 1885 og eru þau á þessa leið: 1) Milli Byggðarhorns og Sandvíkarma ræður bein lína úr Virkisvörðu í Gráhellu, þaðan bein lína um Kakkarvörðu í Grástein. 2) Milli Byggðarhorns og Stokkseyrar ræður bein stefna úr Grásteini í Gölt. 3) Milli Byggðarhorns og Jórvíkur ræður bein stefna úr Gölt í vörðu milli Byggðarhorns og Jórvíkur. Þaðan bein stefna í „Lambhól". Þaðan bein stefna í „Þrívörður". Þaðan bein stefna í ofanefnda Virkisvörðu. Síðan þetta var ritað hafa farið fram óþinglýst landamerki milli Jórvíkur og Byggðar-horns." (Páll Lýðsson. 1962:1)

Á Breiðumýri í Byggðarhorni fannst árið 1865 „[k]rossmark úr bronzi. Það hefur verið málað. Um miðjuna er breiddur breiður dúkur, og fæturnir eru samsíða, en eigi krosslagðir, og bendir það meðal annars á, að það sé gamalt, líklega frá þrettándu öld ... " (*Upplýsingakerfið Sarpur*. Munaskrá) Þetta krossmark er nú í vörslu Þjóðminjasafns Íslands.

Heimildaskrá

Árnessýsla. *Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843*. 1979. Svavar Sigmundsson sá um útgáfuna. Sögufélag, Reykjavík.

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II bindi*. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Björn Lárusson. 1967. *The old /celandic land registers*. W.F. Salisbury þýddi. Lund University, Lundur.

Fasteignabók. 1932. Fjármálaráðuneytið, Reykjavík.

Fasteignamat ríksins. (Engin dags.). *Landskrá fasteigna. Byggðarhorn Sveitarfélagið Árborg*. Sótt 30.8.2004 af <http://www.fmr.is/>

Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. *Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000*. Handrit í eigu höfunda.

Johnsen, J. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. J. Johnsen, Kaupmannahöfn.

Manntal á Íslandi árið 1703. 1924-1947. Tekið að tilhlutan Áma Magnússonar og Páls Vídalín. Hagstofa Íslands, Reykjavík.

Manntal á Íslandi 1816. 1947-1974. Ættfræðifélagið, Akureyri og Reykjavík.

Ný jarðabók fyrir Ísland [Ártal vantar]. Samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861. Prentað í J. H. Schultz s prentsmiðju, Kaupmannahöfn.

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Örnefnastofnun.

Sunnlenskar byggðir II Flóinn. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Páll Lýðsson bjó til prentunar. Búnaðarsamband Suðurlands, (án útgáfust.).

Túnakort [1917]. *Byggðarhorn*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Upplýsingakerfið Sarpur. Munaskrá. Krossmark, nr.1865: 47. Þjóðminjasafn Ísland.

Fornleifar í landi Byggðarhorns

Byggðarhorn 166177 206 -1

Sérheiti: Byggðarhorn

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarhóll

Staðsetning: X: 401217 Y: 379503

Þvermál: 52 x 43 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason
(0705695589)

Staðhættir

„Bærinn stendur í nær miðju túni og eru peningshúsin flest framan við íbúðarhúsið.“

(Páll Lýðsson. 1962:2) Bæjarhóllinn er um 70 m vestur frá Byggðarhornskoti [166177-

006]. Hann er einnig um 100 m frá nyrsta íbúðarhúsinu í Byggðarhorni og um 200 m vestur frá Austurkoti.

Lýsing

Á bæjarhólnum er nú eldra íbúðarhúsið í Byggðarhorni, :fjárhús og hlaða. Hæð bæjarhólsins er um 3 m. Samkvæmt túnakorti frá 1917 var matjurtgarður vestanmegin við bæjarhólinn. (Túnakort [1917]. *Byggðarhorn*) Engar hleðslur eru sjáanlegar en þar er áberandi annar gróður en í nágrenninu. Samkvæmt heimildamanni var brunnur við NA-hom hólsins. Hefur verið fyllt upp í hann og öll ummerki um hann horfin [166177-023].

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Örnefnastofnun.

Túnakort [1917]. *Byggðarhorn*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Byggðarhorn 166177 206 - 2

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Samkvæmt túnakorti var útihús norðanmegin við bæjarhól. (Túnakort [1917]. *Byggðarhorn*) Engin ummerki fundust.

Heimildaskrá

Túnakort [1917]. *Byggðarhorn*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Mynd 1 Bæjarhóll Byggðarhorns Tekið í N Ljósm. GV

Byggðarhorn 166177 206 - 3

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

StaðhættirSamkvæmt túnakorti var útihús norðanmegin við bæjarhól (Túnakort [1917]. *Byggðarhorn*)

Engin ummerki fundust.

HeimildaskráTúnakort [1917]. *Byggðarhorn. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla*. Þjóðskjalasafn Íslands.**Byggðarhorn 166177 206 - 4**

Hlutverk: Rista

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

StaðhættirSamkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* var torfrista og stunga bjargleg í Byggðarhorni (Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921:109), en torftökusvæðið er nú óþekkt.**Heimildaskrá**Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II bindi*. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.**Byggðarhorn 166177 206 - 5**

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Náma

Staðsetning: X: 401651 Y: 378212

Ástand: Sæmilegt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Árið 1709 er „[t]orfrista og stúnga bjargleg. Móskurður til eldiviðar meinast verið hafa til forna, brúkast ei." (Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921:109) Mógrafaþyrping er um 220 m suðaustur frá Vöðlahól og um 20 m suður frá tóft nr.

Mynd 2 Mógrafir tekið í S. Ljós.GV

166177-019. Um 15-20 mógrafir eru á svæðinu, sem er um 40 m að lengd frá norðri til suðurs og um 60 m frá austri til vesturs.

Lýsing

Mógrafimar eru misstórar, sumar eru allt að 6 x 5 m. Jafnframt eru þær misdjúpar og - grónar sem gæti sagt til um aldur þeirra eða gæði efnisins. Þær mógrafir sem eru dýpstar eru allt að 1 m. Þær sem eru dýpstar eru minnst grónar og er áberandi mikill votlendisgróður í þeim. Þær grynri hafa svipaðan gróður og umhverfið og eru því líklega eldri, eða að efnið hefur verið ónýtanlegt og því hætt við mótöku þar. Samkvæmt heimildamanni tók afi hans, Geir Gissurarson, mó í þessum gröfum. Geir var með búskap í Byggðarhorni frá árinu 1936 til 1989.

Heimildaskrá

Árnessýsla. Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843. 1979. Svavar Sigmundsson sá um útgáfuna. Sögufélag, Reykjavík.

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II bindi*. Hið íslenska fræða:fjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Byggðarhorn 166177 206 - 6

Sérheiti: Byggðarhornshjáleiga ::-

Hlutverk: Býli

Tegund: Tóft+ Gerði

Staðsetning: X: 400951 Y: 379506

Hleðsluhæð: 2 - 2,5 m

Lengd: 15,5 m

Breidd: 16 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

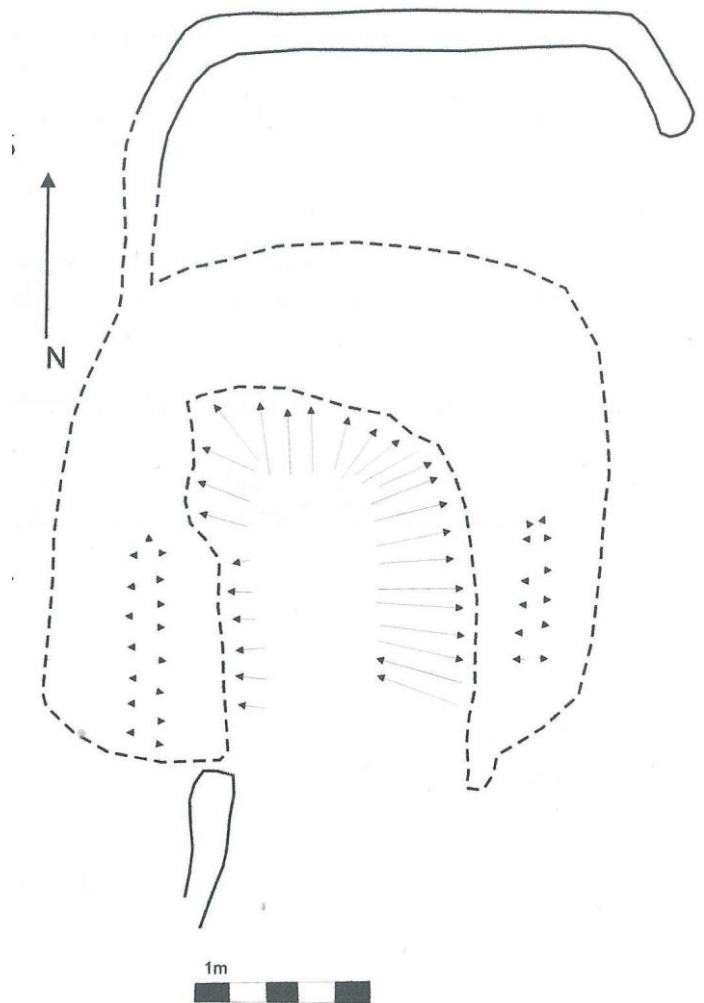
Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason
(0705695589)

Staðhættir

„Þetta vestasta svæði milli skurðanna hét áður Kotmýri og dró nafn sitt af

Byggðarhornskoti sem var vestan við túnið í Byggðarhorni." (Páll Lýðsson. 1962:2)

„Bygdarhornshjáleiga, bygð fyrir 12 árum [1697] á fornu stekkjarstæði frá heimajörðunni, þar sem ekki hafði áður bygð verið." (Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921:109) „Hjáleigan er komin í eyði árið 1729 og hefur ekki byggst aftur. Hins vegar er talið að menn hafi dvalist síðan í einhvers konar húsmennsku eða

þurrabúð í Byggðarhornskoti." (*Sunnlenskar byggðir II Flóinn*. 1981:343). „Þar eru nú rústir einar sem þó geta minnt á mannavöl í kotinu endur fyrir löngu og túnkragi umhverfis sannar einnig að þar hefur verið meira en þurrabúð ein." (Páll Lýðsson. 1962:2) Tóft er á þessu svæði milli skurðanna. Hún myndar hól, sem nefndur er Kothóll. Túnið sem hann stendur í kallast Kotatún. Kothóll er um 200 m vestur af nýja íbúðarhúsinu í Byggðarhorni og skemmu sem við það stendur. Hann er um 600 m suður af skógræktarreit sem er við Votmúlaveg, rétt austan við Mósakóga.

Lýsing

Tóftin er innan í skeifulaga hól sem er lokaður að norðanverðu. Líklegt er að hólinn sé allur leifar hleðslna í veggjum og utan á húsinu sem þar var. Tóftin liggur frá norðri til suðurs og hefur inngangurinn verið að sunnanverðu. Í miðjum hólnum er nokkuð sléttur flötur, sem er um 3 m á breidd og 8 m að lengd. Þó eru einstaka steinar þar á víð og dreif. Þessi lægsti flötur tóftarinnar er nokkuð gróinn sama gróðri og umhverfis hana. Á hvorri langhlið eru um 50 cm háir kantar, sem í sjást merki um grjóthleðslu. Ofan þeirra er um 1 m breiður stallur að jafnaði, en svolítið breiðari á köflum. Þessi stallur er næstum algjörlega gróðurlaus og eitt moldarflag, væntanlega vegna ágangs búfjár sem leitar skjóls inni í hólnum. Á hólnum er talsvert grjót, eins og innan tóftarinnar sem er þar á víð og dreif. Fyrir ofan þennan stall er annar kantur, um 1,5 m hár. Hann er allgróinn með nokkuð af grjóti í. Hliðarveggir þessir eru um 2 til 2,5 m, en í norðurendanum er veggurinn um hálfum metra lægri. Veggirnir eru því breiðast neðst, þar sem þeir eru 6 til 7 m, en efst er þykktin um 1,5 m. Að utanverðu er hólinn talsvert brattur og eru hliðarnar grasi grónar með stöku steinum í. Austan við innganginn liggur svolítið veggjarbrot um 5 m í suður. Breidd veggjarins er óregluleg, frá 50 cm til 1 m og hæð hans sömuleiðis. Í norður frá norðaustur hluta tóftarinnar liggur annar garður, um 8 m langur, í beina stefnu norður. Hann tekur síðan sveig í vestur á 13 m kafla þar til hann sveigir aftur í suðvestur og mælist sá hluti um 4 m. Garður þessi er mjög gróinn og ekki sést í neitt grjót í honum, en hann er þó víða greinilegur. Milli hans og tóftarinnar/hólsins er yfirborðið næstum jafnhátt garðinum. Þarna er sami gróður og í túninu umhverfis.

Heimildaskrá

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II bindi*. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Örnefnastofnun.

Sunnlenskar byggðir II Flóinn. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Páll Lýðsson bjó til prentunar. Búnaðarsamband Suðurlands, (án útgáfust.).

Byggðarhorn 166177 206 - 7

Sérheiti: Þrívörður

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

„Milli Byggðarhorns og Jórvíkur ræður bein stefna úr Grásteini í Gölt í vörðu milli Byggðarhorns og Jórvíkur. Þaðan bein stefna í „Þrívörður.“ Þaðan bein stefna í ofanefnda Virkisvörðu . . . Þrívörður eru nú horfnar en riminn er eftir og er hann beint á móti norðausturhorni skógræktargirðingarinnar, sunnan vegarins.“ (Páll Lýðsson. 1962:2)

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Örnefnastofnun.

Byggðarhorn 166177 206 - 8

Sérheiti: Kúagata

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

„ Vestur frá bænum lá upphleypt braut sem áður var heimreiðin að bænum en er nú Kúagata.“ (Páll Lýðsson. 1962:2) Ekki sjást nein ummerki um Kúagötu.

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Örnefnastofnun.

Byggðarhorn 166177 206 - 9

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

„Fyrir framan Kúagötuna [166177-008] er Fjárhúsatún ... Dregur það nafn sitt af fjárhúsunum gömlu sem stóðu um 50 metra frá bænum í útsuður.“ (Páll Lýðsson. 1962:2) Fjárhúsin eru nú horfin.

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn*, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Byggðarhorn 166177 206 - 10

Sérheiti: Stöðullinn

Hlutverk: Stöðull

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

„Aðaltúnið í Byggðarhorni er austan við Fjárhúsatún og Byggarhornsveg. Kallast það oftast Túnið og austarlega í því, norðan til var Stöðullinn. Stöðullinn var ekki alls fjarri Markavörðu [166177-011] ... “ (Páll Lýðsson. 1962:2) Við Stöðulinn eru ekki önnur kennileiti en örnefnið.

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla*. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Byggðarhorn 166177 206 - 11

Sérheiti: Markvarða

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

„Aðaltúnið í Byggðarhorni er austan við Fjárhúsatún og Byggarhornsveg. Kallast það oftast Túnið og austarlega í því, norðan til var Stöðullinn [166177-010]. Stöðullinn var ekki alls fjarri Markavörðu sem var hornmark gömlu markanna milli Jórvíkur og Byggðarhorns." (Páll Lýðsson. 1962:2) Ekki fundust nein ummerki um Markvörðu.

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla*. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Byggðarhorn 166177 206 - 12

Sérheiti: Kakkarvarða

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

„Fyrir vestan og sunnan þriðja flóðgarðinn [166177-013] í Framengjum kemur Vesturmýrin og tekur hún einnig yfir 3 teiga en endar í odda við hommarkið Grástein, sunnan Hreppamannaskurðar . . . Kakkarvarða var vestast við sama teig í beina stefnu milli Gráhellu og Grásteins. Hún er löngu gleymd og fallin, þar sem girt er á mörkum." (Páll Lýðsson. 1962:3)

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla*. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Byggðarhorn 166177 206 - 13

Hlutverk: Varnargarður

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

„Fyrir vestan og sunnan þriðja flóðgarðinn í Framengjum kemur Vesturmýrin og tekur hún einnig yfir 3 teiga en endar í odda við hommarkið Grástein, sunnan

Hreppamarkaskurðar." (Páll Lýðsson. 1962:3) Hér er væntanlega um að ræða sama flóðgarð og lýst er nr. 166177-014.

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla*. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Byggðarhorn 166177 206 -14

Hlutverk: Varnargarður

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 401732 Y: 378465

Lengd: 1800 m

Breidd: 1 m

Ástand: Sæmilegt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

„Austurmýrin nefnist allt svæðið austan Grásteinsskurðar upp að Stekkakeldu.

Helmingur Austurmýrar er austan austasta flóðgarðsins ... " (Páll Lýðsson. 1962:3)

Lýsing

Varnargarðurinn er handgraffinn. GPS-punkturinn var tekinn beint suður af

Byggðarhorni í Austurmýri. Garðurinn sést á loftmynd og liggur hann þvert yfir jörðina frá vestri til austurs. Síðan tekur hann stefnu í NV að Geirakoti. Garðurinn er horfinn á túninu við Vöðlahól þar sem nú er nýrækt. Garðurinn er um 50-80 cm hár. Garðurinn er 600 m á lengd þar sem hann liggur inná deiliskipurlagsreit en er í allt um

1000 m langur

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla*. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Byggðarhorn 166177 206 - 15

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 401291 Y: 378624

Ástand: Ómetið

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Heimildamaður sagði frá því að sauðahús, hrútakofi eða lambhús hefði verið í túninu vestan við veg sem liggur í suður að fjárhúsum sem voru við enda hans [166177-017]. Ekki sjást nein ummerki um mannvirki á þessum stað, einungis nokkrir lágir hólur og þúfur á nokkuð stóru svæði (u.þ.b. 100 x 50 m). Þessir hólur eru um 80 m NV frá fjárhúshrauk [166177-017] og um 200 SSV af bæjarhól Byggðarhorns [166177-001]. Vöðlahóll er um 100 m SSV frá hólunum.

Lýsing

Mynd 3 Skráningarmaður situr þar sem húsin stóðu. Tekið í N. Ljósm.KEP

Hólarnir eru í þýfðu túni með sama gróðri og umhverfis þá.

Byggðarhorn 166177 206 - 16

Sérheiti: Hauk:shóll

Hlutverk: Álagablettur

Tegund: Garðlag,; Frásögn

Staðsetning: X: 401496 Y: 378786

Þvermál: 13 m

Hleðsluhæð: 0,50 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason

Mynd 4 Haukshóll Tekið í N. Ljósm KEÞ

(0705695589)

Staðhættir

„Stærstur rimanna er Langirimi í útnorður frá fjárhúsunum en beint upp af fjárhúsunum, að sjá í Jórvík, er Hauk:shóll.“ (Páll Lýðsson. 1962:3) Hóll þessi er austan við veg sem liggur suður í mýrina frá bæjarhólunum. Hann er um 60 m NNA frá fjárhúshrauknum [166177-017] sem er við enda þessa slóða. Hann er um 200 m suður afbæjarhól Byggðarhorns [166177-001].

Lýsing

Samkvæmt heimildamanna er hóll þessi oft kallaður Hulduhóll eða Álfahóll af heimamönnum, sjá munnmæli. Hóllinn, er um 130 cm hár í tveimur stöllum. Þvermál hólans alls er um 6 m. Efri kollurinn um 50 cm hár og um 1 m í þvermál. Í honum eru nokkrir steinar og það má hugsa sér að þarna hafi verið lítill smalakofi. Í kringum hólinn, í um 3 m fjarlægð frá rótum hans, liggur garður. Hann er greinilegastur norðan við hólinn. Mesta hæð hans er um 50 cm en sjáanleg breidd er svolítið mismunandi, frá 20 cm til 1 m. Ekki sést hleðsla í garðinum, en það sést glitta í nokkra steina í honum. Hóllinn er í þýfðu túni með sama gróðri og umhverfis hann.

Munnmæli

Heimildamaður sagði frá því að engin skepna fari inn fyrir garðinn kringum Hauk:shól, en engu að síður er gras á honum alltaf mjög snögg eins og það sé nýbitið.

Heimildaskrá

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla*. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Byggðarhorn 166177 206 - 17

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Hleðsla; Heimild

Staðsetning: X: 401555 Y:

378615

Lengd: 37 m

Breidd: 7 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Baldvin Ingi

Gíslason (0705695589)

Mynd 5 Leifar af fjárhúsi. Tekið í A. Ljósm.KEÞ

Staðhættir

Við suðurenda vegarslóða sem liggur suður í mýri frá bæjarhól Byggðarhorns [166177-001] er aflangur hraukur, sem ruddur hefur saman með jarðýtu. Hann liggur frá norðri til suðurs. Hraukur þessi er um 50 m norður af bæjarhólnum og um 100 m suður af Haukshól [166177-017].

Lýsing

Um er að ræða leifar fjárhúss sem þarna stóð, með hlöðnum, háum veggjum og bárujárnsþaki. Inngangur var í suðurenda hússins og rétt suð-austan við innganginn var brunnur, sem nú hefur verið fyllt upp í [166177-024]. Í vesturhlið hrauksins er vegghleðslan næstum óhöggð á nokkurra metra kafla. Mesta hæð hennar er um 130 cm. Steinarnir í hleðslunni eru töluvert stórir og er hún einungis mest fjögur umför. Gras vex alls staðar út á milli steinanna. Þarna sjást enn fremur leifar bárujárnsþaksins sem var á húsinu. Annars staðar í hólnum sjást víða steinar sem eflaust hafa verið notaðir í hleðsluna og auk þess ýmis konar járnarusl. Auðséð er að fjárhústóftinni var ýtt saman frá austri til vesturs, en það var gert fyrir 10 til 12 árum.

Byggðarhorn 166177 206 - 18

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Náma

Staðsetning: X: 401511 Y: 378598

Lengd: 7 m

Breidd: 5 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Um 20 m austur af fjárhúshrauk [166177-017] og um 30 m NNV frá Vöðlahól [166177-019] má sjá nokkuð stóra og djúpa holu í annars sléttu, vel ræktuðu túni. Heimildamaður segir að hér hafi verið uppspretta sem notuð hafi verið til að brynna skepnum, en allt útlit holunnar ber með sér að um sé að ræða gamla mógröf, sem hefur þá verið hætt að nota fyrir minni heimildamanns og safnast hafi vatn í hana.

Lýsing

Hola þessi er dýpst austast, um 1 m, en hún jafnast síðan út að yfirborði að vestanverðu. Í holunni er nú talsvert spýtnarusl og þar er einnig mikil grjóthrúga, sem eflaust er úr túninu í kring.

Byggðarhorn 166177 206 -19

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft+ Gerði

Staðsetning: X: 401646 Y: 378253

Hleðsluhæð: 1,5 m

Lengd: 7m

Breidd: 1 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Uppblástur

Mynd 6 Tóft og gerði. Tekið í NV. Ljós. GV

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Rúst er staðsett í Vöðlum sem er í Austurmýri Byggðarhorns. Rústin er um 100 m SSA frá Vöðlahól og um 1,3 km suður frá Bæjarhól Byggðarhorns [166177-001].

Lýsing

Rústin er staðsett uppi á hól. Hún er um 7 m löng. Einföld hleðsla sést vestan í hólnum. Austanmegin sést víða grjót, en engin greinileg hleðsla. Allt í kringum hólinn er mjög mikill uppblástur, en örlítill gróður er á honum miðjum. Heimildamaður benti á hringlaga garð suðvestanmegin við hólinn [166177-025].

Byggðarhorn 166177 206 - 20

Hlutverk: Garður

Tegund: Garðlag

Staðsetning: X: 401084 Y: 379138

Þvermál: 8 m

Breidd: 70 cm

Ástand: Slæmt

Horfin: Nei

Hættumat: Mikil hætta Hættuorsök:

Ábúð Friðlýst: Nei

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason

(0705695589)

Staðhættir

Garðurinn er um 100 m suður frá bæjarhól Byggðarhorns [166177-001].

Mynd 7 Garður Tekið í A. Ljósm.GV

Lýsing

Hringlaga garður liggur í um 2 m NA af mógröf [166177-022]. Ekki sjást neinar hleðslur í garðinum. Hann gæti hafa verið notaður til að geyma mó sem tekinn var úr mógröfinni. Garðurinn er um 50 cm hár. Breidd hans er um 70 cm og þvermál hans er um 8 m., Gróður er sá sami og umhverfis, en það er töluvert mikið af steinum í kringum garðinn.

Byggðarhorn 166177 206 - 21

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Náma

Staðsetning: X: 401404 Y:

379216

Þvermál: 2 x 2 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Mynd 8 Skráningarmaður situr við mógröf Tekið í A. Ljósm.GV

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Mógröfin eru um 340 m SSA frá bæjarhól Byggðarhorns [166177-001].

Lýsing

Mógröfin er næstum alveg ferhyrnd og um 80 cm djúp.

Gróður er sá sami og í kring.

Byggðarhorn 166177 206 - 22

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Náma

Staðsetning: X: 401084 Y: 379138

Þvermál: 4 x 3 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Mógrafimar eru um 100 m beint suður frá bæjarhól Byggðarhorns [166177-001].

Lýsing

Á svæðinu er ein stór mógröf og nokkrar minni í kring. Stóra gröfin er um 55 cm djúp. Vestan í henni er minni hola sem er um 1 x 1 í þvermál og 1 m á dýpt. Gróður er sá sami og í kring.

Byggðarhorn 166177 206 - 23

Hlutverk: Vatnsból

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 401217 Y: 379503

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Samkvæmt upplýsingum frá heimildamanni var brunnur við NA-hom bæjarhólsins [166177-001].

Lýsing

Fyllt hefur verið upp í brunninn og eru því öll ummerki um hann horfin.

Byggðarhorn 166177 206 - 24

Hlutverk: Vatnsból

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 401555 Y: 378615

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Samkvæmt heimildamanni var brunnur rétt suð-austan við inngang fjárhússins [166177-024].

Lýsing

Fyllt hefur verið upp í brunninn og eru því öll ummerki um hann horfin.

Byggðarhorn 166177 206 - 25

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Garðlag

Staðsetning: X: 401646 Y: 378253

Þvermál: 10 m

Hleðsluhæð: 50 cm

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Uppblástur

Heimildamaður: Baldvin Ingi Gíslason (0705695589)

Staðhættir

Garðurinn er suðaustan við rúst nr. 166177-019.

Lýsing

Garðurinn er hringlaga, um 50 cm hár og um 10 m í þvermál. Engar hleðslur eru sjáanlegar en hraunhella er í honum miðjum.

Fjöldi minja á deiliskipulagssvæðinu

Jörð	Fjöldi minja	Minjar skráðar á vettvangi	Horfnar minjar
Byggðarhorn	25	14	11

Innan deiliskipulagssvæða á landi Byggðarhorns voru skráðar alls 25 minjar. 14 minjanna eru enn merkjanlegar á yfirborði en 11 þeirra er horfnar.

Niðurlag

Nokkur fjöldi minja er ájörðinni Byggðarhorni en þó er töluverður fjöldi þeirra horfinn eða um ellefu. Mikið af minjunum eru í kring um bæjarhólinn sjálfan. Nokkuð er að minjum er á miðjum deiliskipurlagsreitnum en aðeins á einum stað er rúst inná áætluðum byggingareit. Allstaðar þar sem byggð er fyrirhuguð og minjar eru í nágrenni ættu landeigendur að vera upplýstir um staðsetningu þeirra og kynnt lög um verndun og friðhelgi minja til að forðast eyðileggingu þeirra vegna þekkingarleysis. Hafa verður íhuga að fornminjar geta komið óvænt í ljós þótt þeirra sjái ekki stað á yfirborði. Þá þarf að stöðva framkvæmdir og tilkynna fundinn til Fornleifaverndar ríkisins.

Heimildaskrá

Árnessýsla. Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843. 1979. Svavar Sigmundsson sá um útgáfu. Sögufélag, Reykjavík.

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II. bindi.* Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Björn Lárusson. 1967. *The old Icelandic land registers.* W.F. Salisbury þýddi. Lund University, Lundur.

Fasteignabók. 1932. Fjármálaráðuneytið, Reykjavík.

Fasteignamat ríkisins. (Engin dags.). *Landskrá fasteigna. Byggðarhorn Sveitarfélagið Árborg.* Sótt 30.8. 2004 af <http://www.fmr.is/>

Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. *Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000.* Handrit í eigu höfundna.

Johnsen, J. 1847. *Jarðatal á Íslandi.* J. Johnsen, Kaupmannahöfn.

Manntal á Íslandi árið 1703. 1924-1947. Tekið að tilhlutan Árna Magnússonar og Páls Vídalín. Hagstofa Íslands, Reykjavík.

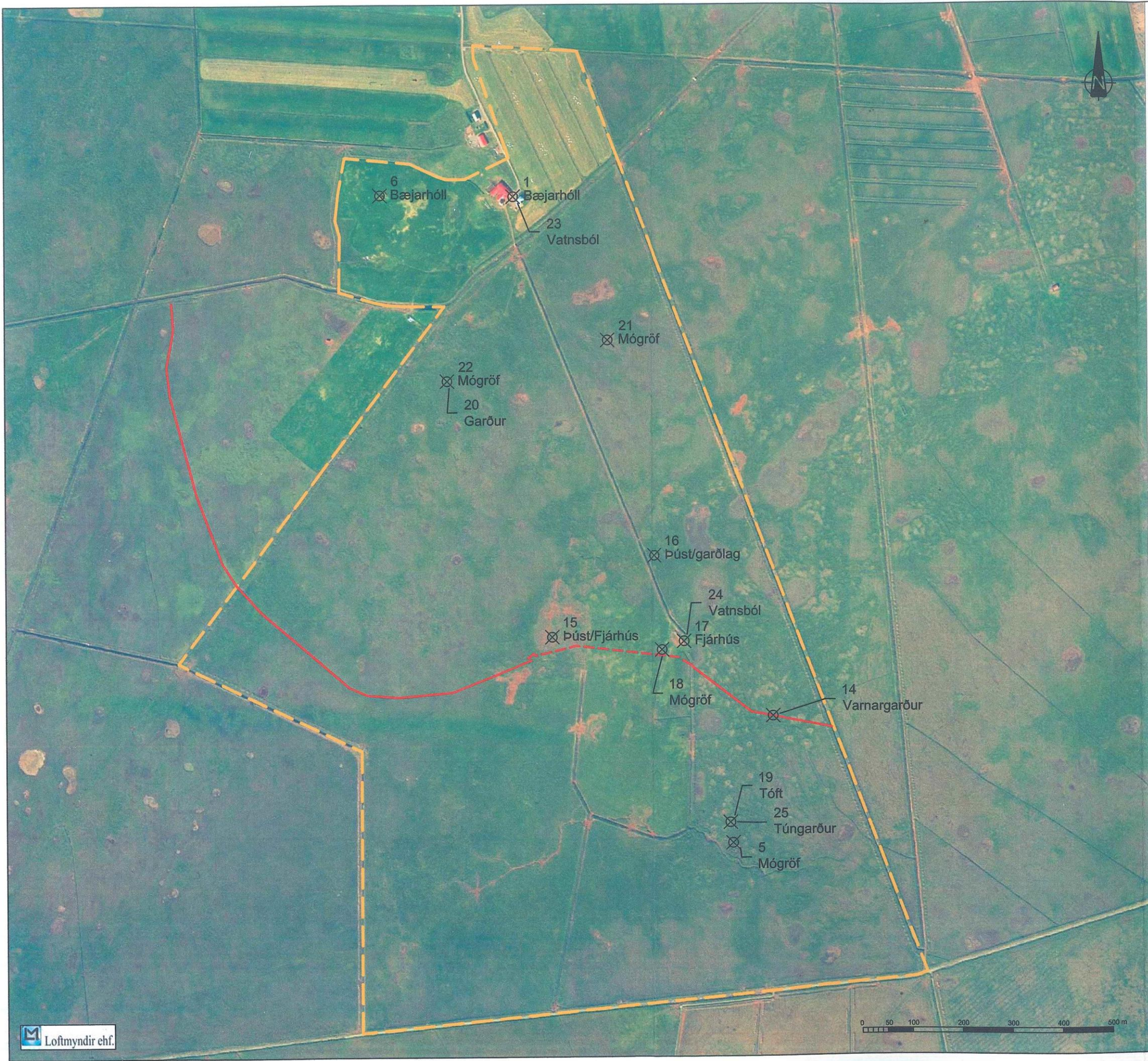
Manntal á Íslandi 1816. 1947-1974. Ættfræðifélagið, Akureyri og Reykjavík.

Ný jarðabók fyrir Ísland [Ártal vantar]. Samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861. Prentað í J. H. Schultz s prentsmiðju, Kaupmannahöfn.

Páll Lýðsson. 1962. *Byggðarhorn.* Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Örnefnastofnun. *Sunnlenskar byggðir II Flóinn.* 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Páll Lýðsson bjó til prentunar. Búnaðarsamband Suðurlands, (án útgáfust.).

Túnakort [1917]. *Byggðarhorn. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla.* Þjóðskjalasafn Íslands.

Upplýsingakerfið Sarpur. Munaskrá. Krossmark, nr.1865: 47. Þjóðminjasafn Ísland.

Hnitaskrá og lýsing mældra punkta:

pkt.	X-hnit	Y-hnit	lýsing
1	401217.00	379503.00	Bæjarhóll
5	401651.00	378212.00	Mógröf
6	400951.00	379506.00	Bæjarhóll
14	401732.00	378465.00	Varnargarður
15	401291.00	378624.00	Þúst/Fjárhús
16	401496.00	378786.00	Þúst/garðlag
17	401555.00	378615.00	Fjárhús
18	401511.00	378598.00	Mógröf
19	401646.00	378253.00	Tóft
20	401083.97	379135.44	Garður
21	401404.00	379216.00	Mógröf
22	401083.97	379135.44	Mógröf
23	401217.00	379503.00	Vatnsból
24	401555.00	378615.00	Vatnsból
25	401646.00	378253.00	Túngarður

Skýringar

- Jarðamörk Byggðarhorns
- Fornleif/varnargarður
- Skráðar fornleifar af Byggðasafni Árnesinga

Fornleifaskráning í landi Byggðarhorns, Sveitarfélaginu Árborg

Uppdráttur byggður á fornleifaskráningu Byggðarhorns sem fram fór í október 2006.

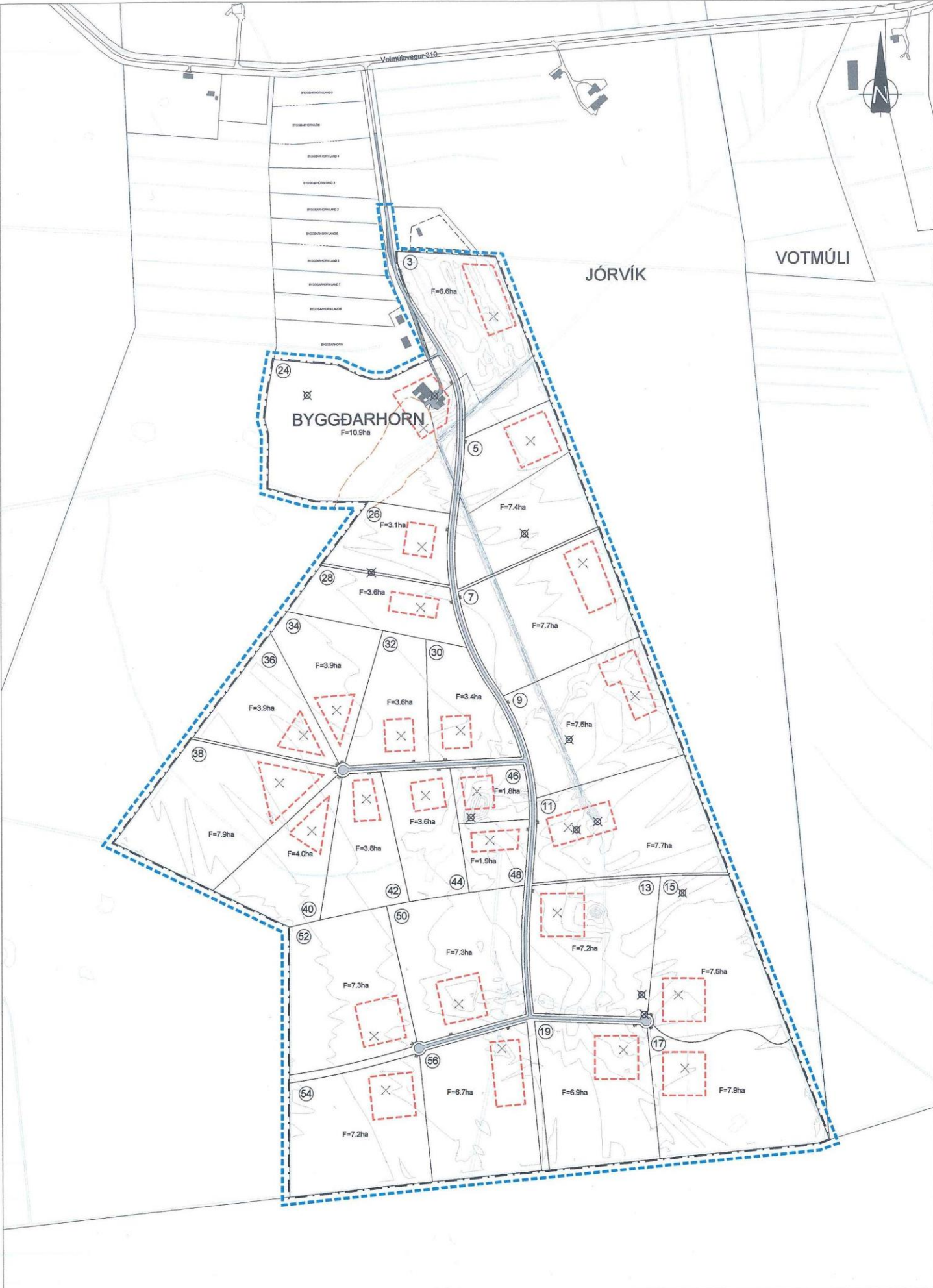
Punktar eru mældir í GPS og varpað yfir í ISN93

Teikn. nr. 001 12. desember 2006

Kortagerð: Landform ehf.

Byggðasafn Árnesinga Húsið 820 Eyrarbakka

TILLAGA AÐ DEILISKIPULAGI BÚGARÐABYGGÐAR Í LANDI BYGGÐARHORNS

- Skýringar:
- Mörk deiliskipulags
 - Landamörk
 - Löðamörk
 - Byggingarreitir, hámark
 - Mænistefna á þaki
 - Bilastæði á lóð
 - Löðarstærð
 - Nýr vegur
 - Nýr vegur
 - Nýr stíði
 - Núverandi hús
 - Skráðar Fornleifar af Byggðasafni Árnesinga

Deiliskipulag þetta var samþykkt af skipulags- og byggingarnefnd Árborgar

þann _____ 2006

Deiliskipulag þetta var auglýst

frá _____ til _____ 2006

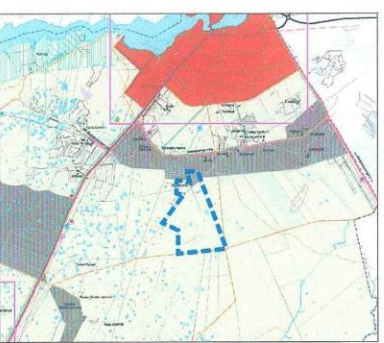
Deiliskipulag þetta, sem fengið hefur meðferð samkv. gr. 25 í lögum nr. 73/1997 var samþykkt í bæjarstjórn

þann _____ 2006

bæjarstjóri Árborgar

Auglýsing um gildistöku deiliskipulagsins var birt í B-deild stjórnartíðinda

þann _____ 2006

Úr aðalskipulagi Árborgar 2005-2025 ekki í mkv.

Litofmynd - skýringauppráttur - mkv. 1:10.000

GREINARGERÐ MEÐ DEILISKIPULAGI
Deiliskipulag þetta er í landi Byggðarhorns sem liggur í um 2,5 km fjarlægð frá Selfossi. Heildarsvæðið er um 156 ha að stærð og er aðkomu að því frá Votmúlavogi (310). Í dag er ekkert að svæðinu um heimreiðina að bænnum Byggðarhorns en samkvæmt tilögnum er lagt til að vegurinn verði færður austur og fjar bænnum.

MÖRK DEILISKIPULAGS
Svæðið afmarkast af landi Jörvíkur að austan, Brautarlungu, Kókka, Hoftúns og Stokkseyrarmýri að sunnan, Moskógas lands að vestan og Byggðarhorns og Löðmúlasjónar að norðan. Landið er tilhlutað flátt mólendi með einstaka votlendispóli sem þarna að stærstum hluta yfir sumarið. Landið er meira og minna skonið sundur af framræsluskurðum. Hluti landsins og næst bænnum eru ræktaðar tún en annað hefur verið nýtt sem beilíand. Á svæðinu við Votmúlavog hefur þegar myndast vísir að búgarðabygging og hafa verið skiptagöf þar einar 9-10 löðarhúsalóðir.

BREYTING Á AÐALSKIPULAGI
Samhlöða tilögu að deiliskipulagi hefur verið kynnt til laga á aðalskipulagi Árborgar 2005-2025 dagsett 20. júní 2006. Í gildandi aðalskipulagi er svæðið merkt sem landbúnaðarsvæði. Breytingartilagan gerir ráð fyrir að landbúnaðarsvæðið verði breytt í búgarðabygging (blandaða landnotkun íbúðarsvæða og opinna svæða til sérstakra nota).

BÚGARÐABYGGÐ (blönduð landnotkun íbúðarsvæða og opinna svæða til sérstakra nota)
Gert er ráð fyrir 26 löðum fyrir búgarðabygging frá 1,8 ha til 11,0 ha að stærð sem ætlað er að muna byggðast á næstu 5 árum. Búgarðabyggingin er skilgreind með öðrum hætti en venjulegur landbúnaður í Aðalskipulagi Árborgar 2005-2025. Í búgarðabygging er um að ræða heilsársbyggð þar sem þjónusta verður veitt af sveitarfélaginu Árborg. Þar má reisa vegleg íbúðarhús og heitstöð eða húsnaði fyrir ýmis konar húsdýrahald eða öðra landbúnaðartengda starfsemi.

BYGGINGAR OG BYGGINGARREITIR
Hver löð fær sitt númer. Innan hverrar löðar er skilgreindur nokkur rúmur byggingareitir þannig að mögulegt er að hlika til húsum eftir því sem landslag og aðstæður leyfa. Allar byggingar skulu standa innan byggingareits og er hönnuður frjáls að formi og gerð húsa innan hans en þó skal gæta samræmis við hönnuð íbúðarhúsa og úthúsa og leitast skal við að þau myndi eina samstæða heild. Hver byggingareitur hefur verið sérstaklega valinn með tilliti til náttúrfars, hæðarlegu og fjarlægðar frá löðarmörkum. Innbyrðis afstaða húsa á löð skal henta þeirri starfsemi sem fyrirhuguð er innan hennar og samræmist lögum og reglum þar að lútandi.

Á löðum sem eru innan við 4 ha að stærð er gert ráð fyrir einu íbúðarhúsi, einu úthúsi fyrir dýr og föður og einni vélageymslu. Á stærri löðum en 4 ha er heimilt að bæta við einu íbúðarhúsi og er þá hugsunin sú að um einkskonar félagsbú sé að ræða, t.d. á milli vina eða innan fjölskyldu. Íbúðarhús skulu hvert um sig, að hámarki, vera 400 m² að stærð. Samanlagt stærð úthúsa og vélageymslu má vera allt að 1200 m² á hverni löð og stæklar að stærð ekkert þó um tvö íbúðarhús sé að ræða á löðinni enda gert ráð fyrir samþykkingu húsnæða (eða vænt um tvær löðir að ræða). Nýtingarhlutfall skal aldrei fara yfir 0,1 innan hverrar löðar.

Öll hús skulu byggð í vörðkenndum byggingarefnum og vera með steyptum grunni og plötu. Gólfhæð fyrstu hæðar yfir landi skal ekki yfirfara 100 cm. Hús mega vera 2 hæðir með hámarks hæð mælis 9 m. Mænistefna er sýnd fyrir hvert hús á deiliskipulagsupprætti og valin m.t.t. útsýnis og sólfars. Gert er ráð fyrir bilastæðum við aðkomuvegin, að lágmarki þrem á hverni löð, löðarhofum er heimilt að leggja bilastæði og akveg innan sinnar löðar. Svæðið er ætlað fyrir heilsársbyggð og því er ekki heimilt að reisa þar frístundahús.

STARFSEMI
Samkvæmt Aðalskipulagi Árborgar 2005 - 2025 er í búgarðabygging heimiluð ýmis atvinnustarfsemi tengd landbúnaði en þess að um sé að ræða hefðbundinn búskap með framleiðslurétti. Frekar er um að ræða nokkurs konar frístundabúskap með takmörkuðum fjölda húsdýra í samræmi við stærð einstakra löða. Í því sambandi er vísað til laga um dýravæðing nr. 15/1994 og um meðferð og aðbúnað einstakra búfjarðagunda skal jafnframt fara að fyrirhuguðum laga og reglugerðar þar að lútandi svo og reglun um náðlyfjót.

Á svæðinu er heimilt að vera með bændagistingu, dýrahald og ræktun. Starfrækja má tæmningar og reifskóla. Leigja má út gróðurreitir fyrir matjurta- eða skólagarða og stunda fræðslustarfsemi og námskeiðahald um ræktun, náttúru, gróður, meðferð og umönnun dýra. Einnig er heimil starfsemi sem talist getur eðlileg þjónusta við íbúa víðkomandi hverfis s.s. verslun, hræinlegur íbúður, handbúnaðarvirkni, þjónustustarfsemi, leiksvæði og önnur starfsemi sem ekki mun valda líðum óþægindum vegna lyktar, hávaða, óþrífnaðar, sjónmengunar eða óeðlilegra mikillrar umferðar. Skógarækt er ekki heimil á búgarðarsvæðum en trjáækt og skjólmýndun í tengslum við byggð er heimil.

VEITUR
Stofn- og dreifikerfi veitna skal unnið í samráði við Selfossveitir bs. Lagnir vatnsveitu innan svæðisins verður samhlöða vegarstæðum frá núverandi stofnslóðum við Votmúlavog. Frárennslu skal leitt í rotþrö. Frá þrónni skal setja stúrnagfir og skal staðið að verkinu eins og lýst er í leiðbeiningarriti nr. UST 03/01 frá Umhverfisstofnun og í samráði við Heilbrigðiseftirlit Suðurlands.

VEGIR
Frá núverandi aðkomu að Byggðarhorni verður vegurinn lagður austur en nú er út frá honum verða settar nýjar aðkomur að þeim landspláðum og býlum sem fyrir eru á svæðinu. Landeigandi Byggðarhorns mun sjá um þessa vegagerð í samráði við Vegagerðina og jafnframt um nýjar vegalagnir að fyrirhuguðri búgarðabygging. Vegir skulu liggja sem næst yfirborðshæð nærliggjandi lands en þó þannig að þeir haldist sem mest opnir að vetrarlagi.

NÁTTÚRUVERND
Þar sem deiliskipulag þetta er á þegar framræstu landi er ekki gert ráð fyrir neinum áhrifum þess á völdandi, hvorki verður votlendi þurkað upp né endurheimt.

FORNLEIFAR
Áður en endanlega verður gengið frá staðfestingu deiliskipulags skal hafa farið fram fornleifarannsóknir innan svæðisins.

- BYGGINGARSKILMÁLAR:
1. gr. Innan deiliskipulagsreitsins eru 26 löðir og 26 byggingareitir fyrir ný hús. Á 15 löðum má byggja eitt íbúðarhús, úthús og vélageymslu en á 11 löðum má byggja tvö íbúðarhús, úthús og vélageymslu.
 2. gr. Löðarmörk eru ákveðin í lögum nr. 73/1997 og skal við samþykkt skipulagsins gefa út hnitaskrá fyrir allar löðir og skrá þær í landskrá fasteigna.
 3. gr. Framkvæmdir á svæðinu, s.s. gerð akvega, bilastæða, lagning frárennslislagna og rotþróa skulu vera í takt við þá uppbyggingu sem fyrirhuguð er innan svæðisins.
 4. gr. Frárennslu skal leitt í rotþrö. Frá þrónni skal setja stúrnagfir og skal staðið að verkinu eins og lýst er í leiðbeiningarriti nr. UST 03/01 frá Umhverfisstofnun og í samráði við Heilbrigðiseftirlit Suðurlands.
 5. gr. Neysluvatn kemur frá sveitarfélaginu Árborg. Staðið skal að frágangi við vatnsveitu í samræmi við reglur Selfossveitna bs.
 6. gr. Raf-, síma-, fjarskipta-, og neyðsvatnslagnir skal komið fyrir í og við veglögta eins og hægt er og í samráði við víðkomandi veitur.
 7. gr. Sveitarfélagið Árborg mun sjá um allan rekstur svæðisins í framtíðinni, t.d. snjómokstur, sorphöfuð, skólaakstur og tæmingu rotþróa sbr. aðalskipulag Árborgar og samninga við landeigendur.
 8. gr. Frá Votmúlavogi er gerður aðkomuvegur eins og sýnt er á deiliskipulagsupprætti. Hann kvíslast og nær til allra löða. Vegirnir skulu vera 6 m breiðir að lágmarki. Gert er ráð fyrir 16 m breiðu vegstæði þannig að beggja vegna vegarins er 5m opió svæði til almennra nota (framræsla, snjómokstur o.s.frv.). Ekkí má gróðursetja tré eða runna á þessu svæði. Vegalagnir skal valda lágmarks jarðræski og skal yfirborð vegar vera sem næst yfirborðshæð aðliggjandi lands, þó skal veglenging vera í sömu hæð og Votmúlavogur, á um 30 m kaffa þar sem þeir mætast. Við ferlu vegarins austur fyrir þá legu sem hann hefur í dag skal koma fyrir nýjum veglengingum inná þær landspláðir sem liggja vestan við veginn.
 9. gr. Gert er ráð fyrir bilastæðum við veginn, að lágmarki þrem á hverni löð, löðarhofum er heimilt að leggja bilastæði og akveg innan sinnar löðar en slíkum akvegum skal haldið innan löðar og skulu ekkí liggja nær löðarmörkum en 15m nema sérstakt samkomulag verði gert um það.
 10. gr. Hver löð fær sitt númer. Innan hverrar löðar er skilgreindur rúmur byggingareitir þannig að mögulegt er að hlika til húsum eftir því sem landslag og aðstæður leyfa. Allar byggingar skulu standa innan byggingareits.
 11. gr. Heimilt er að byggja eitt íbúðarhús, úthús og vélageymslu á hverni löð upp að 4 ha stærð en tvö íbúðarhús á stærri löðum en 4 ha. Íbúðarhús skulu hvert um sig vera að hámarki 400 m² að stærð. Úthús og vélageymslu er heimilt að byggja allt að 1200 m² á hverni löð. Öll hús skulu byggð í vörðkenndum byggingarefnum og vera með steyptum grunni og plötu. Svæðið er ætlað fyrir heilsársbyggð og því er ekki heimilt að reisa þar frístundahús.
 12. gr. Gólfhæð fyrstu hæðar yfir landi skal ekki yfirfara 100 cm. Hús mega vera 1-2 hæðir með hámarks hæð mælis 9 m.
 13. gr. Mænistefna er sýnd fyrir hvert hús á deiliskipulagsupprætti og valin m.t.t. útsýnis og sólfars. Þakhalli skal vera 0-35° og er þakform innan þeirra marka gefið frjálst.
 14. gr. Form og gerð húsa er frjálst en þó skal gæta samræmis við hönnuð íbúðarhúsa og úthúsa og leitast við að þau myndi eina samstæða heild. Það skal m.a. gert með samræmingu á efnsval og við lit á þökum.
 15. gr. Skjólfveggi er heimilt að reisa innan byggingareits með samþykkt byggingarnefndar. Þar sem hestahald er viðhætt er landeigandi skyldur að koma fyrir skjólfveggjum úti í beltarlandinu sem skjúlir fyrir 4 vindtindum.
 16. gr. Rafmagnslysing er heimil á og við byggingar og þar að gera grein fyrir slíku á byggingarnefndartekningum. Gæta skal að raflysing útsvæða trufli ekkí nágranna og skal ljóskasti að jafnaði beint nður að jörðu en ekkí upp í loft.
 17. gr. Gróðursetning er heimil við byggingar til skjólmýndunar og yndisauka.
 18. gr. Að öðru leyfi skulu byggingar og staðarval þeirra vera í samræmi við gildandi byggingarreglugerð.

Breyting 12. des. 2006 - Fornleifar færðar inn skv. skráningu Byggðasafns Árnesinga í okt. 2006
Breyting 27. nóv. 2006 - Númerakerfi breytt samkv. titelmálum frá Skipulags og byggingarfulltrúa Árborgar

SVEITARFÉLAGIÐ ÁRBORG
Tillaga að deiliskipulagi búgarðabyggðar í landi Byggðarhorns

Mælikvarði 1:5000/10.000 í A1 Tekning nr. 001
Dags. teikn: 29. ágúst 2006 Hannað af: oh.
Teikn. breytt: 12. des. 2006 Teiknað af: afv
Verknúmer: 206-012 Yfirl. / Undirskr.:
LANDFORM
LANDSLAGSARKITEKTAR FÍLA, AUSTURVEGUR 6, 800 SELFÖSS, sí/482 4090 fax/482 3542, landform@landform.is

Deiliskipulag í mkv. 1:5000